

”מול יום האכזבות”: 60 שנה לגמר מלחמת העולם השנייה באירופה –

תגובת השירה הישראלית בת-הזמן

עוזי שביט
אוניברסיטת תל אביב

חודשים ספורים לאחר כניעת גרמניה, ב-8 במאי 1945, ראה אור ספרו של שלונסקי ”שירי הימים: ילקוט משירת העולם על מלחמת העולם”. ספר זה הוא נסיון יחיד במינו לסכם את חווית מלחמת העולם ולקחיה באמצעות אנתולוגיה שירית מובנית, שרובה שירים מתורגמים, כולם ע”י שלונסקי, ומיעוטה שירים מקוריים משל שלונסקי עצמו. הספר נפתח, לאחר פתח-דבר קצר ושיר-המוטו ”אותות”, בשירו הידוע של שלונסקי ”נדר”, שנדפס לראשונה בעתון ”הארץ” באפריל 1943, ונחתם בשיר חדש של שלונסקי, ”מול יום האכזבות”. הספר עצמו נחלק לששה שערים: ארבעת הראשונים, המהווים כשני שלישי מהספר, ענינם המלחמה מההיבט האוניברסאלי, ושני האחרונים ממוקדים בלעדית בהיבט היהודי. השער החמישי ”מן הטבח”, הכולל 20 שירים, ענינו השואה, והשער הששי, ”מול יום האכזבות”, כולל שיר אחד בלבד, שיר שהוא בבחינת ניגודו הגמור של השיר הפותח את הספר, ”נדר”.

השיר ”נדר”, שנוהגים לקרוא ביום השואה, איננו, כפי שסבורים בדרך-כלל, שיר שענינו נדר יהודי לא לשכוח אלא שיר שענינו נדר אוניברסאלי, שבו הנדר היהודי כלול בתוך הנדר הכללי. השיר ”מול יום האכזבות” הוא שיר שענינו הגורל היהודי, כשהמשורר צופה מראש שיום הניצחון של בנות הברית ייהפך ליום האכזבות היהודי, יום שיחשוף את הפער העצום בין שמחת-הניצחון של בנות הברית לבין אלו שהניצחון, לגביהם, לא רק שיבוא מאוחר מידי אלא גם לא יהיה בו שום הבטחה לעתיד. בעוד ”עולם מוצל מקץ יחמוד חיים ויחיי”, ולפיכך ”יום השיכרון” יהיה גם ”יום השיכחון”, יום שבו יתכחש העולם לנדרו ויאמר ”הותר נדרי ולא זכרתיו” – יקיץ העם היהודי, אם אמנם יקיץ, ”שכול ולא נוחס”, ו”אודיו יבכו את בכי האכזבות”. המהלך שעשה שלונסקי בספר מהשיר האוניברסאלי ”נדר” ל”מול יום האכזבות” מיצג, במידה רבה, את המהלך הכולל שעשתה השירה הישראלית מפרוץ המלחמה ועד סופה מהעמדה האוניברסאלית, שבה שני הנארטיבים, הכללי והיהודי, המלחמה והשואה, מתמזגים חלקית זה עם זה, למצב של היפרדות כמעט מוחלטת: ”הצלת האנושות” מכאן ו”המצב היהודי” מכאן. מהלך זה יודגם, בהרצאתי, באמצעות התבוננות בשירי שלונסקי, אלתרמן ואצ”ג.